

Julian JAROSZEWSKI*
<https://orcid.org/0000-0002-0224-7445>

Piłka nożna w województwie łódzkim w latach 1920–1939. Zarys dziejów

Jak cytować [how to cite]: Jaroszewski J., *Piłka nożna w województwie łódzkim w latach 1920–1939. Zarys dziejów*, „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” 2020, t. 3, nr 2, s. 29–43.

Football in Łódzkie Voivodship in years 1920–1939. An outline of history

Abstract

In Łódź and other bigger towns of Łódzkie region football was played since the beginning of the 20th century. After gaining independence by Poland on the territory of the newly proclaimed voivodship it soon became the most popular sport discipline. It also had its fans in the country. The organizer of football championships was the Regional Association of Football of Łódź which was founded in 1920. After the year of 1925 the organizer was Łódź Regional Football Association (ŁOZPN). The region was placed on 4-6th position in the country. The highest level of sport education were presented by clubs and associations in the very town of Łódź. The leading role was played by Łódzki Sport Club. The footballers of ŁOZPN were appointed to the national representative team. Antoni Gałecki (ŁKS), a participant of XI Olympic Games in Berlin in 1936 and Football World Championships in France in 1938, gained this honour 22 times. The biggest obstacle of the development of football was the shortage of fields.

Keywords: sport, football, Łódzkie Voivodship.

* dr, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie, Wydział Nauk o Zdrowiu; e-mail: julian.jaroszewski@konin.edu.pl

Streszczenie

W Łodzi i największych miastach rejonu łódzkiego piłkę nożną uprawiano od początku XX wieku. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości na terenie nowo powołanego w 1920 r. województwa łódzkiego szybko stała się najpopularniejszą dyscypliną sportową. Miała też swoich miłośników na prowincji. Organizatorem rozgrywek piłkarskich był utworzony jeszcze w 1920 r. Łódzki Związek Okręgowy Piłki Nożnej, a po 1925 r. Łódzki Okręgowy Związek Piłki Nożnej. Stan organizacyjny lokował okręg na IV–VI miejscu w kraju. Najwyższy poziom wyszkolenia sportowego prezentowały kluby i stowarzyszenia sportowe z samej Łodzi. Wiodącą rolę pełnił Łódzki Klub Sportowy. Piłkarzy ŁOZPN powoływano do reprezentacji kraju. Antoni Gałęcki (ŁKS), uczestnik Igrzysk XI Olimpiady w Berlinie (1936) i Mistrzostw Świata w Piłce Nożnej we Francji (1938), dostąpił tego zaszczytu 22 razy. Największym utrudnieniem w rozwoju łódzkiej piłki nożnej był brak boisk piłkarskich.

Słowa kluczowe: sport, piłka nożna, województwo łódzkie.

Wprowadzenie

Początki sportu piłkarskiego w województwie łódzkim datowane są na pierwszą dekadę XX wieku. Związane były z działalnością niemieckich stowarzyszeń sportowych w Łodzi, choć badacze dziejów sportu łódzkiego za miejscowych propagatorów gry w piłkę nożną uznają angielskich specjalistów pracujących w fabrykach włókienniczych. Pierwsze drużyny piłkarskie zawiązano w 1904 r. w Towarzystwie Cyklistów-Turystów (Touring-Club) oraz w Stowarzyszeniu Sportowym „Union”. Tworzenie się kolejnych drużyn¹ spowodowało powołanie w 1910 r. Łódzkiej Piłkarskiej Ligi Sportowej (Łodzer Fussball Verband) i rozgrywanie piłkarskich mistrzostw Łodzi². W niepodległej już Polsce Łódzki Związek Okręgowy Piłki Nożnej współorganizowali dawni działacze Łódzkiej Piłkarskiej Ligi Sportowej. Poza Łodzią grę w piłkę nożną propagowali robotnicy Huty Szkła „Kara” w Piotrkowie Trybunalskim (1909) oraz młodzież gimnazjalna z Kalisza (1917). Dali oni początek klubom piłkarskim Concordii Piotrków Tryb. i Towarzystwu Sportowemu „Prosna” w Kaliszu.

Cel badań

Celem pracy było przedstawienie rozwoju piłki nożnej w województwie łódzkim w latach 1920–1939. Początek omawianego okresu – 1920 r. – wiąże się

¹ A. Bogusz, *Dawna Łódź sportowa 1824–1945*, Muzeum Historii Miasta Łodzi, Łódź 2007, s. 72. W latach 1907–1910 w Łodzi drużyny piłkarskie działały w: Łódzkim Stowarzyszeniu Gimnastycznym „Kraft” (1907), Łódzkim Klubie Piłkarskim Victoria (1908), Łódzkim Klubie Sportowym (1908), Stowarzyszeniu Sportowym „Newcastle” (1909), Unterstützung und Geselligkeits-Verein „Anker” (1909), Towarzystwie Miłośników Rozwoju Fizycznego w Widzewie oraz Łódzkim Towarzystwie Sportowo-Gimnastycznym (obie drużyny w 1910 r.).

² A. Bogusz, *Łódzianie w piłkarskich mistrzostwach świata*, Muzeum Sportu i Turystyki, Łódzki Okręgowy Związek Piłki Nożnej, Łódź 1986, s. 4. Do 1914 r. mistrzowskie tytuły zdobyły: Kraft (1910), Newcastle (1911) oraz ŁKS (1912, 1913).

z utworzeniem Łódzkiego Związku Okręgowego Piłki Nożnej, koniec – 1939 r. – z wybuchem II wojny światowej. Problematykę piłki nożnej na terenie województwa łódzkiego w czasie II Rzeczypospolitej przedstawiano już w innych publikacjach³, jednak problem badawczy sformułowany w tytule opracowania traktowany był przyczynkowo. Autor ma świadomość, że artykuł ten nie rości sobie praw do wyczerpującego przedstawienia tytułowego problemu. Wyszukiwane następujące problemy badawcze:

1. Jakie uwarunkowania determinowały rozwój piłki nożnej w województwie łódzkim w latach 1920–1939?
2. Jaki poziom osiągnęło łódzkie piłkarstwo?

Material i metoda

Niniejsza praca ma charakter źródłowy. Zastosowano w niej następujące metody badawcze: analizę źródeł historycznych (indukcja, dedukcja, synteza) oraz metodę porównawczą. Materiał źródłowy pochodzi z archiwów, archiwalnych roczników prasy lokalnej i ogólnopolskiej, oraz literatury dotyczącej dziejów międzywojennego sportu.

Wyniki

Organizacja i działalność związków okręgowych piłki nożnej w Łodzi

W okresie dwudziestolecia międzywojennego najpopularniejszą dyscypliną sportową w województwie łódzkim była piłka nożna⁴. Kluby i stowarzyszenia sportowe propagujące piłkę nożną skupione były w największych ośrodkach miejskich województwa łódzkiego. Tam bowiem, wśród wielonarodowościowej

³ A. Bogusz, *Dawna Łódź sportowa...*; tenże, *Łódzcy olimpijczycy 1924–1992*, Muzeum Sportu i Turystyki, Łódź 1992; tenże, *Żydowskie stowarzyszenia sportowe w Łodzi*, Muzeum Sportu i Turystyki, Łódź 1992; tenże, *Niemieckie stowarzyszenia sportowe Łodzi 1824–1939*, Muzeum Sportu i Turystyki, Łódź 1992; tenże, *Fabryczne kluby sportowe Łodzi*, Muzeum Sportu i Turystyki, Łódź 1993; S. Glica, *Od 1824 roku. Opowieść o łódzkim sporcie*, Muzeum Miasta Łodzi, Łódź 2013; tenże, *Sport robotniczy w Łodzi 1918–1939*, Muzeum Miasta Łodzi, Łódź 2012; M. Pawłowski, *Z dziejów łódzkiego sportu i turystyki*, Muzeum Sportu i Turystyki, Łódź 1982; B. Madej, L. Włodkowski, *Stadion pełen wspomnień*, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1978; P. Wesołowski, *100 lat Widzewa Łódź*, camVers, Bydgoszcz 2010; J. Strzałkowski, *Łódzki Klub Sportowy 1908–1983*, Wojskowa Drukarnia w Łodzi, Łódź 1983; M. Olejniczak, *Historia belchatowskiego sportu*, PPHU Skaner, Belchatów 1983; A. Warchulińska, J. Kisson-Jaszczyński, A. Wolski, M. Woźniak, *Concordia 1909–2009. Dzieje jednego z najstarszych klubów sportowych w Polsce*, Klub Sportowy Concordia, Piotrków Trybunalski 2009.

⁴ „Kurier Łódzki” 1925, nr 1, s. 10; 1929, nr 357, s. 6; 1933, nr 359, s. 3; 1936, nr 1, s. 6; 1937, nr 1, s. 8; 1939, nr 1, s. 23.

młodzieży szkolnej i robotników fabrycznych, piłka nożna znalazła pierwszych sympatyków. W samej Łodzi, która miała największy potencjał ekonomiczny i demograficzny w województwie, do 1939 r. funkcjonowało łącznie 79 sekcji piłki nożnej⁵. W latach 1920–1925 kluby piłkarskie prowadziły rozgrywki w ramach Łódzkiego Związku Okręgowego Piłki Nożnej (ŁZOPN), a od 1925 r. Łódzkiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej (ŁOZPN)⁶. Kierowanie pracą powołanemu w 1920 r. ŁOZPN⁷ powierzono Zarządowi⁸ z prezesem Alfredem Grohmanem (1920–1922). W kolejnych latach funkcję tę pełnili: Orest Dżułyński (1923)⁹, Stanisław Małachowski (1924)¹⁰, Piotr Zabłocki (1925–1928)¹¹, Zygmunt Skibicki (1929–1930)¹² i Heliodor Konopka (1931–1939)¹³. Według pierwszego statutu, ŁZOPN nadzorował rozgrywki na terenach Łodzi, Włocławka, Łowicza, Skierniewic, Koźmierz, Ozorkowa, Skarżyska, Radomska, Działoszyna, Wielunia, Kalisza i Konina¹⁴. Wytyczne Polskiego Związku Piłki Nożnej oraz reformy administracyjne kraju decydowały o zmianach terenu objętego działalnością Związku. Po 1927 r. był to „obszar województwa łódzkiego”¹⁵, a w 1938 r., w konsekwencji reformy administracyjnej, spod jurysdykcji ŁOZPN wyłączono drużyny piłkarskie z Kalisza, Konina, Koła i Turku, w zamian przyłączając zespoły z powiatów radomskiego i wieluńskiego¹⁶.

⁵ A. Bogusz, *Dawna Łódź sportowa...*, s. 97. Najpopularniejszymi dyscyplinami sportowymi w Łodzi były: piłka nożna (79 sekcji), lekka atletyka (51), gry sportowe (47), kolarstwo (46) i gimnastyka (43).

⁶ Archiwum Państwowe (AP) w Piotrkowie Tryb., Starostwo Powiatowe Piotrkowskie (SPP) 1918–1939, sygn. 38, *Organizacja Podokręgu Piotrkowskiego Łódzkiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej – korespondencja 1925*, k. 1.

⁷ „Kurier Łódzki” 1920, nr 110, s. 3. Założycielami ŁOZPN były: Stowarzyszenie Sportowe „Union”, Łódzki Klub Sportowy, Łódzkie Towarzystwo Sportowe „Szturm”, Łódzkie Towarzystwo Sportowo-Gimnastyczne, Klub Turystów, Sportowe Towarzystwo „Siła” i Klub Sportowy „Polonia”.

⁸ „Kurier Łódzki” 1920, nr 110, s. 3. W skład Zarządu ŁZOPN zostali wybrani: Alfred Grohman – prezes, Artur Thiele – I wiceprezes, Bertold Ullrich – II wiceprezes, Alfons Joss – sekretarz, Aleksander Kahn – skarbnik, Alfred Guse – przewodniczący Wydziału Gier i Dyscypliny, Hugon Graeser – przewodniczący Wydziału Zgłoszeń, oraz członkowie: Artur Krauze, Karol Waleński, Wacław Taubwurcel, Alfred Eulenfeld, Alfons Gerin.

⁹ „Kurier Łódzki” 1923, nr 17, s. 5; „Republika” 1923, nr 32, s. 4.

¹⁰ „Republika” 1924, nr 24, s. 4.

¹¹ „Kurier Łódzki” 1925, nr 7, s. 4; 1926, nr 5, s. 5; 1928, nr 65, s. 4.

¹² „Przegląd Sportowy” 1929, nr 4, s. 2; „Kurier Łódzki” 1929, nr 32; 1930, nr 16, s. 7; 1930, nr 35, s. 10.

¹³ AP w Łodzi, Urząd Wojewódzki Łódzki w Łodzi (UWŁwŁ) 1918–1939, sygn. 1610, Łódzki Okręgowy Związek Piłki Nożnej w Łodzi, k. 1 i 3; „Republika” 1931, nr 19, s. 7; 1932, nr 25, s. 6; 1933, nr 16, s. 7 „Kurier Łódzki” 1931, nr 19, s. 6; 1932, nr 25, s. 7; 1934, nr 13, s. 4; 1935, nr 14, s. 14; 1936, nr 26, s. 5; 1937, nr 11, s. 5.

¹⁴ AP w Łodzi, UWŁwŁ 1918–1939, sygn. 1610, Łódzki Okręgowy Związek Piłki Nożnej, k. 59, Statut Łódzkiego Związku Okręgowego Piłki Nożnej.

¹⁵ AP w Łodzi, UWŁwŁ 1918–1939, sygn. 1610, Łódzki Okręgowy Związek Piłki Nożnej, k. 109, Statut Łódzkiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej.

¹⁶ „Kurier Łódzki” 1938, nr 190, s. 7.

Rosnąca popularność piłki nożnej wpływała na liczbę klubów i graczy. Początkowo większość drużyn pochodziła z terenu Łodzi. W 1920 r. ŁZOPN zrzeszał 6 klubów, wszystkie z Łodzi, w 1921 r. działało już 9 sekcji piłkarskich, ale spoza stolicy województwa byli jedynie piłkarze Pabianickiego Towarzystwa Cyklistów (PTC)¹⁷, a w 1923 r. z 35 w sumie tylko 9 zespołów pochodziło z tzw. prowincji¹⁸. W kolejnych latach rozwój piłki nożnej dotyczył całego województwa łódzkiego, więc w 1934 r. wśród 63 klubów 44 były z mniejszych miejscowości¹⁹. W 1939 r. ŁOZPN zrzeszał 100 klubów. Ostatnimi przyjętymi do ŁOZPN w sierpniu 1939 r. były drużyny Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” z Lutomska oraz kluby sportowe Strzelec z Nowego Złotna i Zgierza²⁰. Analogicznie wzrastała liczba zrzeszonych piłkarzy, od 189 w 1921 r., 762 w 1922 r.²¹, 1383 w 1924 r. i 3426 w 1932 r.²² do 6270 w 1938 r. Pod względem organizacyjnym w latach dwudziestych XX w. ŁZOPN lokował się na IV miejscu w Polsce (za okręgami krakowskim, lwowskim i górnośląskim)²³, w następnej dekadzie było to VI miejsce (na 14 okręgowych związków)²⁴.

Władze ŁZOPN²⁵ popularyzowały piłkę nożną przez organizowanie rozgrywek o mistrzostwo okręgu w klasach A, B, C, nadzorowanie wszystkich meczów sfederowanych stowarzyszeń sportowych oraz występującej na łódzkich stadionach reprezentacji Polski. Od 1937 r. władze Związku zainicjowały akcję propagowania piłki nożnej w terenie, organizując mecze reprezentacji miast provin-

¹⁷ „Przegląd Sportowy” 1921, nr 32, s. 2, Wykaz członków Łódzkiego Związku Okręgowego Piłki Nożnej: Łódzki Klub Sportowy, Klub Turystów Łódź, Stowarzyszenie Sportowe „Union” Łódź, Łódzkie Towarzystwo Sportowe „Szturm”, Łódzkie Towarzystwo Sportowo-Gimnastyczne, Stowarzyszenie Gimnastyczne „Siła”, Łódzkie Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe „Bar-Kochba”, Pabianickie Towarzystwo Cyklistów Sekcja Footballowa, Związek Sokolstwa Polskiego Gniazdo „Łódź I” Sekcja Piłki Nożnej.

¹⁸ „Sportowiec” 1923, nr 3, s. 5.

¹⁹ „Rocznik Sportowy” 1934, Warszawa 1934, s. 398–400.

²⁰ „Kurier Łódzki” 1938, nr 359, s. 7; 1939, nr 211, s. 7.

²¹ „Sportowiec” 1923, nr 3, s. 6.

²² „Kurier Łódzki” 1932, nr 25, s. 7.

²³ „Kurier Łódzki” 1925, nr 78, s. 9. W 1925 r. najwięcej klubów piłkarskich w Polsce skupionych było w okręgu krakowskim – 120, następnie w lwowskim – 34, górnośląskim – 71, łódzkim – 57, poznańskim – 52, warszawskim – 46, toruńskim – 25, lubelskim – 24 i wileńskim – 21. Pod względem czynnych piłkarzy najliczniejszy był okręg krakowski – 5146, kolejne to: górnośląski – 2725, lwowski – 2720, łódzki – 2119, warszawski – 1733, poznański – 1700, toruński – 529, wileński – 463 i lubelski – 423. Najwięcej zawodów przeprowadzono w okręgu górnośląskim – 5812, następnie w krakowskim – 4018, lwowskim – 2537, poznańskim – 2249, łódzkim – 1422, warszawskim – 1370, wileńskim – 622, toruńskim – 574 i lubelskim – 569.

²⁴ „Rocznik Sportowy” 1934, s. 390–409; „Przegląd Sportowy” 1930, nr 14, s. 5, *Kącik piłkarski*. W 1934 r. największymi okręgami były: śląski (1930 – 115, 1934 – 140 klubów), warszawski (1930 – 80, 1934 – 96 klubów), poznański (1930 – 72, 1934 – 52 klubów), lwowski (1930 – 63, 1934 – 103 klubów) i krakowski (1930 – 55, 1934 – 74 klubów).

²⁵ Władzami ŁZOPN były: Walne Zgromadzenie Związku, Zarząd, Wydział Gier i Dyscyplin, Wydział Spraw Sędziowskich, Kierownictwo Podokręgów i Komisja Rewizyjna.

cjonalnych²⁶. Względy finansowe (koszty przejazdów)²⁷ wymusiły powołanie podokręgów ŁZOPN. Pierwszym był podokręg piotrkowski (1925)²⁸, następnie kaliski (1928)²⁹, tomaszowski (1930)³⁰, kutnowski (1937)³¹. Nie zyskał przychylności Walnego Zgromadzenia ŁOZPN (1930) wniosek Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego „Makkabi” z Pabianic o utworzenie podokręgu w Pabianicach³².

Sytuacja finansowa Związku była dobra, głównie za sprawą dochodów z biletów wstępu na mecze piłkarskie. Umożliwiało to wspomaganie klubów zrzeszonych w ŁZOPN, a nawet innych okręgowych związków, m.in. Łódzkiego Okręgowego Związku Lekkoatletycznego³³. Od 1936 r. wszyscy piłkarze ŁOZPN podlegali ubezpieczeniu. W tym samym roku zainaugurowano rozgrywki o mistrzostwo okręgu juniorów oraz kursy zimowe dla piłkarzy.

Nierozwiązywalnym problemem Związku był brak boisk piłkarskich. W 1918 r. do gry w piłkę nożną w Łodzi nadawały się tylko dwa – w Parku Helenów oraz boisko Klubu Turystów. To właśnie w ich braku „Przegląd Sportowy” upatrywał główną przeszkodę w rozwoju sportu w półmilionowej Łodzi³⁴. Od 1920 r. ŁOZPN występował do władz państwowych i komunalnych z prośbą o tereny pod budowę boisk³⁵. Sytuacja nie uległa poprawie do połowy lat dwudziestych. Boisko przy pl. Hallera w Łodzi było udostępniane przez Dowództwo Okręgu Korpusu IV tylko na czas mistrzowskich rozgrywek ŁZOPN. Braki boisk szczególnie odczuwalne były w mniejszych ośrodkach. W 1925 r. w okręgu łódzkim było ich 10, wynik ten stawiał ŁZOPN na V miejscu w Polsce³⁶. W najlepszej sytuacji były powstające po 1927 r. kluby fabryczne, które przy wsparciu zarządów fabryk budowały własne boiska³⁷. Kluby i stowarzyszenia pozbawione bo-

²⁶ „Kurier Łódzki” 1937, nr 195, s. 9.

²⁷ „Kurier Łódzki” 1926, nr 105, s. 8; 1926, nr 111, s. 9.

²⁸ AP w Piotrkowie Tryb., SPP 1918–1939, sygn. 38, Organizacja Podokręgu Piotrkowskiego Łódzkiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej – korespondencja 1925, k. 1.

²⁹ „Kurier Łódzki” 1928, nr 201, s. 10; 1935, nr 346, s. 7.

³⁰ AP w Piotrkowie Tryb. Oddział w Tomaszowie Maz., Łódzki Związek Okręgowy Piłki Nożnej Podokręg Tomaszowski w Tomaszowie Mazowieckim, s. 151 (1930–1937); „Przegląd Sportowy” 1930, nr 18, s. 4; „Kurier Łódzki” 1930, nr 43, s. 8; 1936, nr 350, s. 5.

³¹ AP w Płocku, Oddział w Kutnie, Klub Sportowy MKKS „Czarni” w Kutnie, sygn. 1965–1972, Sprawozdania roczne Podokręgu z Walnych Zebrań, k. brak; „Kurier Łódzki” 1939, nr 239, s. 7.

³² „Kurier Łódzki” 1930, nr 356, s. 11.

³³ A. Bogusz, *Dawna Łódź sportowa...*, s. 192.

³⁴ „Przegląd Sportowy” 1921, nr 10, s. 5.

³⁵ „Kurier Łódzki” 1920, nr 110, s. 3.

³⁶ „Kurier Łódzki” 1925, nr 78, s. 9.

³⁷ AP w Łodzi, UWŁwŁ, sygn. 1588, Klub Sportowy Widzewska Manufaktura w Łodzi, k. 52, Protokół I-go Walnego Zebrania Klubu Sportowego „Widzewska Manufaktura” z dnia 10 marca 1929 r.; AP w Piotrkowie Tryb. Oddział w Tomaszowie Mazowieckim, Klub Sportowy Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu, sygn. 4, Sprawozdania z działalności protokoły walnych zebrań itp. 1933–1939, k. brak paginacji (b.p.); Sprawozdanie z działalności „Klubu Spor-

gatyh mecenasów korzystały ze stadionów miejskich lub użyczanych przez te bogatsze. Tempo budowy nowych stadionów determinowała ogólna sytuacja ekonomiczna Polski, czasami na zakończenie inwestycji piłkarze czekali prawie dekadę (Konin)³⁸. W latach 1925–1935 okręg łódzki wzbogacił się o 20 nowych boisk. Nadal jednak 30 boisk piłkarskich (7 miejskich, 2 wojskowe i 21 klubowych) nie zaspokajało potrzeb rosnących szeregów ŁOZPN³⁹.

Wyniki na poziomie rozgrywek okręgowych

Zaplanowane na 1920 r. I Mistrzostwa Polski w Piłce Nożnej poprzedzały rozgrywki o tytuł mistrza okręgu. Wybuch wojny polsko-bolszewickiej uniemożliwił rozgrywki klasy A w Łodzi⁴⁰. Inauguracyjny mecz o mistrzostwo w kl. A ŁOZPN odbył się dopiero 25 czerwca 1921 r., pomiędzy Łódzkim Towarzystwem Sportowym „Szturm” i Klubem Turystów⁴¹. Pierwszy tytuł mistrza ŁOZPN wywalczyła drużyna Łódzkiego Klubu Sportowego (ŁKS)⁴². Od 1922 r. rozgrywki okręgowe rozszerzono o klasy B i C⁴³. W 1934 r. w kl. A rozgrywki toczyło 10 zespołów. Kl. B w czterech grupach (łódzka, pabianicka, kaliska i tomaszowska) – 21 klubów, w kl. C w pięciu grupach (łódzka, pabianicka zduńskowolsko-sieradzka, tomaszowska i kaliska). Do 1925 r. najwyższy poziom sportowy w okręgu demonstrowali piłkarze ŁKS. Zdominowali kl. A oraz stopniowo niższe klasy rozgrywek. W 1924 r. ŁKS był jedynym klubem w Polsce, którego drużyny zostały mistrzami w kl. A, B i C⁴⁴. Dopiero w 1926 r. ŁKS został zdezonizowany przez piłkarzy z Klubu Turystów, i to mimo atutu, jakim było własne boisko i punkt przewagi przed decydującym meczem⁴⁵. Z prowincji do kl. A awansowała kaliska Prosna⁴⁶.

towego” Tomaszowskiej Fabryki Sztucznego Jedwabiu w Tomaszowie Mazowieckim za rok 1933; A. Bogusz, *Fabryczne kluby sportowe Łodzi*, s. 8–10, 44, 50, 78.

³⁸ AP w Koninie, Starostwo Powiatowe w Koninie z lat 1918–1939, sygn. 731, k. 57, 70, Sprawozdanie dotyczące rozwoju organizacji Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego na terenie powiatu konińskiego; sygn. 734, k. 84, Sprawozdanie Powiatowego Komitetu P.W. za rok 1935/36, tj. za czas od I IV 35 r. do 23 I 1936 r.

³⁹ „Kurier Łódzki” 1936, nr 14, s. 6; 1937, nr 1, s. 8.

⁴⁰ J. Hałys, *Piłka nożna w Polsce 1918–1926*, t. 2, Alnus, Mielec – Kraków 2017, s. 24. W skład kl. A w Łodzi weszły następujące drużyny: Łódzki Klub Sportowy, Klub Turystów w Łodzi, Łódzkie Towarzystwo Sportowe Szturm Łódź oraz Łódzkie Towarzystwo Sportowo-Gimnastyczne.

⁴¹ „Kurier Łódzki” 1921, nr 175, s. 4.

⁴² „Kurier Łódzki”, 1923, nr 17, s. 5.

⁴³ „Przegląd Sportowy” 1921, nr 12, s. 9. Do kl. B zakwalifikowano zespoły Stowarzyszenia Sportowego „Union”, Łódzkiego Towarzystwa Gimnastycznego „Siła”, Robotniczego Towarzystwa Sportowego „Widzew” z Łodzi, PTC, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” z Pabianic, „Czarnych” Sieradz, Klubu Sportowego 4 Dyonu Żandarmerii oraz 28 pp Strzelców Kaniowskich.

⁴⁴ „Kurier Łódzki” 1924, nr 312, s. 6; 1924, nr 322, s. 3.

⁴⁵ „Kurier Łódzki” 1926, nr 155, s. 4; 1926, nr 161, s. 4.

⁴⁶ S. Bojszczyk, *Księga Jubileuszowa Kaliskiego OZPN 1976–1996*, KOZPN, Kalisz 1996, s. 64.

Rok 1927 r. to rozłam w piłkarstwie polskim, którego konsekwencją były dwa niezależne systemy rozgrywek. W okręgu łódzkim w kl. A spośród Wojskowego Klubu Sportowego (WKS), Widzewa, Unionu, Szturmu (wszyscy z Łodzi) oraz Proсны Kalisz tytuł mistrzowski wywalczyli piłkarze WKS Łódź. W Łódzkiej Lidze Okręgowej Piłki Nożnej tytuł mistrzowski zdobyła drużyna Łódzkiego Towarzystwa Sportowo-Gimnastycznego (ŁTSG), pokonując piłkarzy ŁKS, Klubu Turystów, Sokoła Zgierz, Grona Miłośników Sportu z Łodzi, PTC oraz Hakoahu i Siły (Łódź). Porozumienie między Łódzką Ligą i ŁZOPN⁴⁷ w 1928 r. ustanawiało klasy A i B⁴⁸. Mistrzostwo nowo utworzonej kl. A wywalczył zespół ŁTSG⁴⁹. W klasach B i C przodowały Polskie Towarzystwo Sportowe Bieg i Klubu Sportowego Zjednoczone.

W latach trzydziestych XX w. głównymi pretendentami do tytułu mistrza kl. A były łódzkie drużyny ŁTSG⁵⁰, Klubu Turystów⁵¹ i WKS, oraz powstały w 1932 r. z fuzji Unionu i Klubu Turystów – Union-Touring⁵². Niespodzianką 1938 r. była degradacja ŁKS do kl. A. Aspiracje ŁKS, by szybko powrócić do ligi nie były tajemnicą. Niestety, po wywalczeniu tytułu mistrza okręgu, w walce o wejście do ligi lepsza okazała się Legia Poznań (0 : 3)⁵³. Zaplanowana na 3 września 1939 r. inauguracja nowego sezonu rozgrywek kl. A⁵⁴ w związku z wybuchem wojny musiała zostać odłożona, jak pokazała historia – do 1945 r.

Wyłonieni z rozgrywek A-klasy mistrzowie okręgów uzyskiwali prawo walki o mistrzostwo Polski. Wojna polsko-bolszewicka przesunęła mistrzostwa Polski na rok 1921. W gronie 5 mistrzów okręgów był mistrz ŁZOPN – Łódzki Klub Sportowy⁵⁵. Faworytami mistrzostw były drużyny Cracovii i Pogoni Lwów. Pierwszym mistrzem Polski została Cracovia. To właśnie z nią w Krakowie zespół ŁKS rozegrał swój pierwszy mecz (7 : 1). W ocenie prasy ŁKS był „dobrą, ale jeszcze surową drużyną”, w której tylko grający w pomocy Zygmunt Otto

⁴⁷ „Kurier Łódzki” 1928, nr 90, s. 10.

⁴⁸ „Kurier Łódzki” 1928, nr 65, s. 4. Do klasy A zostały zaliczone: ŁKS, Klub Turystów, ŁTSB, PTC, Hakoah, Sokół Zgierz, Orkan, GMS, WKS, Widzew, Union, Proсна Kalisz. Do klasy B: Siła, Pogoń, Burza Pabianice, Rudzkie, Rapid, Szturm, Hasmona, Samson, Konstantynowski KS, Kaliski KS oraz pozostałe mniejsze kluby.

⁴⁹ „Kurier Łódzki” 1929, nr 340, s. 10.

⁵⁰ „Kurier Łódzki” 1930, nr 235, s. 7; 1936, nr 183, s. 7; „Przegląd Sportowy” 1931, nr 69, s. 4.

⁵¹ „Kurier Łódzki” 1930, nr 232, s. 6; 1931, nr 1, s. 15.

⁵² AP w Łodzi, UWŁwŁ, sygn. 1589, Klub Sportowy „Union Touring” w Łodzi, k. 198, Protokół Walnego Zebrania Stowarzyszenia Sportowego „Unia” w Łodzi odbytego w dniu 29 kwietnia 1932 r.; „Kurier Łódzki” 1933, nr 188, s. 5; 1937, nr 154, s. 7; „Przegląd Sportowy” 1935, nr 66, s. 2.

⁵³ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 61, s. 2.

⁵⁴ „Kurier Łódzki” 1939, nr 214, s. 7.

⁵⁵ W. Motoczyński (red.), *Polski Związek Piłki Nożnej. Zarys historii 1919–1994*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1994, s. 22. Mistrzowie okręgów walczący o mistrzostwo Polski w 1921 r.: Cracovia Kraków, Polonia Warszawa, Warta Poznań, Pogoń Lwów, Łódzki Zespół Sportowy.

zyskał uznanie⁵⁶. Zespół ŁKS wystąpił w składzie: Franciszek Mühl, Izidor Czekalski, Stanisław Piotrowski, Karol Hanke, Zygmunt Otto, Jan Woskowicz, Stefan Kowalczyk, Romuald Stanisław Kowalski, Wawrzyniec Cyl, Zygmunt Lange i Antoni Śledź⁵⁷. Dalsze rozgrywki to także okres nabierania doświadczenia⁵⁸. Ostatecznie ŁKS z jednym punktem zakończył zmagania na ostatnim miejscu tabeli⁵⁹. To poziom sportowy ŁKS był m.in. jednym z argumentów do podjęcia już w 1921 r. dyskusji nad reformą systemu rozgrywek⁶⁰. Mimo to, miano najlepszego w łódzkiej kl. A należało do ŁKS do 1925 r., co umożliwiałoby mu grę o mistrzostwo Polski.

Wynik rozgrywek o tytuł mistrza Polski

W I połowie lat dwudziestych XX wieku system wyłaniania mistrza Polski przechodził wiele przeobrażeń, walkę o tytuł mistrzowski poprzedzały eliminacje. Do 1925 r. piłkarzom ŁKS nie udało się przejść eliminacji. Najczęściej musieli uznawać wyższość rywali na boisku⁶¹, czasami o wyniku zmagania decydowano przy zielonym stoliku. W 1925 r., grając przeciwko Wiśle Kraków i Amatorskiemu Klubowi Sportowemu (AKS) „Królewska Huta”, zespół ŁKS pokonał obydwu rywali, jednak Wydział Gier i Dyscypliny (WGiD) PZPN zarzucił ŁKS wystawienie nieuprawnionego zawodnika (Romana Jańczaka). Choć klub udowodnił dopełnienie formalności, decyzji o wykluczeniu ŁKS z eliminacji nie cofnięto. W spotkaniu barażowym lepsza okazała się Wisła (6 : 3)⁶². W tym okresie w zespole ŁKS najczęściej występowali: Adolf Fiszer, Wawrzyniec Cyl, Stanisław Piotrowski, Karol Hanke, Zygmunt Otto, Stefan Kowalczyk, Marian Szpurna, Karol Miller, Zygmunt Lange, Antoni Śledź i Henryk Gabryel. Po pięciu latach liderowania, w 1926 r., ŁKS utracił miano najlepszej drużyny w okręgu na rzecz Klubu Turystów z Łodzi. Startując w eliminacjach mistrzostw Polski w grupie wschodniej, „Turyści” rywalizowali z Wartą Poznań i Ruchem Wielkie Hajduki. Wzmocnienie piłkarzami ŁTSG⁶³ pozwoliło na zajęcie tylko II miejsca w grupie⁶⁴.

Rok 1927 był przełomowy w dziejach polskiej piłki nożnej. Powołanie Polskiej Ligi Piłki Nożnej (PLPN) spowodowało funkcjonowanie dwóch systemów

⁵⁶ „Przegląd Sportowy” 1921, nr 16, s. 7–8.

⁵⁷ J. Hałys, *Piłka nożna w Polsce...*, s. 47.

⁵⁸ „Przegląd Sportowy” 1921, nr 17, s. 9; 1921, nr 18, s. 8–9; 1921, nr 25, s. 11.

⁵⁹ *Jednodniówka Jubileuszowa Łódzkiego Klubu Sportowego 1908–1924*, Łódź, 1924, s. 23.

⁶⁰ „Przegląd Sportowy” 1921, nr 23, s. 5.

⁶¹ „Przegląd Sportowy”, 1922, nr 9, s. 3. Rywalami ŁKS byli mistrzowie okręgów poznańskiego, warszawskiego i lwowskiego. Awans wywalczyła drużyna Warty Poznań.

⁶² J. Hałys, *Piłka nożna w Polsce...*, s. 105, 187; „Przegląd Sportowy” 1925, nr 24, s. 14.

⁶³ „Przegląd Sportowy” 1926, nr 33, s. 6. Powstała linia pomocy „fioletowych” (Aleksander Kahane, Teodor Wieliszek i Artur Hintz), która uważana była za najlepszą w Polsce.

⁶⁴ „Przegląd Sportowy” 1926, nr 44, s. 6.

rozgrywek. Pod auspicjami PZPN kontynuowano dotychczasowy system. PLPN patronował lidze skupiającej 14 klubów⁶⁵. Inauguracja rozgrywek ligowych PLPN nastąpiła 3 kwietnia 1927 r. Jednym z meczów były derby Łodzi między Klubem Turystów i ŁKS, zakończone zwycięstwem ŁKS (2 : 0)⁶⁶. Spotkanie do 2015 r. uznawane było jako inauguracyjne rozgrywki ligowe, a gol Jana Durki, który padł w 35 minucie, uznano za pierwszy gol polskiej ligi piłkarskiej⁶⁷. Jednak ostatnie badania wskazują na możliwość strzelenia pierwszego ligowego gola nie w Łodzi, lecz w Toruniu⁶⁸.

W premierowej edycji rozgrywek mistrzem ligi została Wisła Kraków. Łódzkie drużyny plasowały się w połowie tabeli – Klub Turystów na VI, a ŁKS na VII miejscu⁶⁹. Zawarte pod koniec 1927 r. porozumienie powoływało „nowy” PZPN⁷⁰. Od 1928 mistrzostwa ligi, z udziałem 15 zespołów, były mistrzostwami Polski. Łódzkie kluby nie odnosiły sukcesów w lidze – Klub Turystów zajął IX, a ŁKS XI miejsce, jednak mecze przeciwko czołowym polskim drużynom cieszyły się w Łodzi dużym powodzeniem.

14 marca 1928 r. w barwach ŁKS zadebiutował Władysław Król⁷¹. Strzelając 17 goli w sezonie, został najlepszym strzelcem „czerwonych”. Do 1930 r. ŁOZPN miał dwóch reprezentantów w lidze – ŁKS i Klub Turystów (1927–1929) oraz ŁTSG (1930). Łódzkie drużyny toczyły boje ze zmiennym szczęściem. W latach 1929–1930 ŁKS zakończył rozgrywki odpowiednio na V i X miejscu. W 1930 r. zdegradowanych do kl. A „Turystów”⁷² zastąpili piłkarze ŁTSG. Zarówno ŁKS, jak i ŁTSG bronili się przed spadkiem z ligi. Niestety, po rocznych rozgrywkach ŁTSG powrócił do łódzkiej klasy A⁷³. Był to ostatni sezon, w którym ŁOZPN miał dwóch przedstawicieli, a miłośnicy piłki nożnej mogli liczyć na ligowe derby w Łodzi. Od 1931 r. ŁKS lokował się w środku tabeli rozgrywek i najwyższą – IV – pozycję w rozgrywkach ligowych do 1939 r. wywalczył w 1932 r. Rok ten dostarczył sympatykom ŁKS wiele emocji. Zwycięskie mecze z Wisłą Kraków czy Pogonią Lwów stwarzały realną szansę na wice mistrzostwo Polski, którą zaprzepaszczone porażką z Legią (4 : 1). Od 1933 r.

⁶⁵ J. Miatkowski, J. Owsiański, *1927. Ten pierwszy sezon ligowy*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2017, s. 15; „Kurier Łódzki” 9.03.1927, nr 67, s. 5. W skład ligi weszły zespoły: Polonia, Legia, Warszawianka, ŁKS, Turyści, Warta, Cracovia, Czarni, Hasmona, I.FC, Ruch, Pogoń i Wisła.

⁶⁶ „Przegląd Sportowy” 1927, nr 14, s. 2.

⁶⁷ „Expres Ilustrowany Wieczorny” 1927, nr 94, s. 7.

⁶⁸ W. Frączek, M. Gudebski, J. Owsiański, *Encyklopedia ekstraklasy. Statystyczny bilans 80 sezonów*, Fundacja Dobrej Książki, Warszawa 2015, s. 15. Gola strzelił piłkarz Tomasz Gumkowski, w 6 minucie meczu TKS Toruń – Polonia Warszawa.

⁶⁹ „Kurier Łódzki” 1927, nr 307, s. 8; „Przegląd Sportowy” 1927, nr 47, s. 3.

⁷⁰ „Przegląd Sportowy” 1928, nr 1, s. 1.

⁷¹ „Kurier Łódzki” 1928, nr 110, s. 10.

⁷² B. Woltman (red.), *Pilka nożna w Wielkopolsce 1921–2001*, Poznańska Drukarnia Naukowa, Poznań 2001, s. 88.

⁷³ „Przegląd Sportowy” 1930, nr 7, s. 4; „Kurier Łódzki” 1930, nr 322, s. 7.

zaznaczyła się tendencja spadkowa. Pomimo obecności Henryka Herbstreicha, Władysława Króla, Edmunda Lewandowskiego, Władysława Karasiaka, braci Władysława i Wacława Pegazów oraz Antoniego Gałęckiego w składzie, po 1935 r. celem ŁKS była walka o przetrwanie w lidze (1936 r. – VII miejsce, 1937 r. – VIII miejsce). Dziewiąte miejsce w 1938 r. kończy ligową przygodę ŁKS⁷⁴.

Spadek ŁKS obrazował stan całego okręgu łódzkiego, którego poziom w 1936 r. określano jako „mierny”⁷⁵, a w 1937 r. wskazywano na „wybitny kryzys nie tylko zespołów czołowych, lecz wszystkich w ogóle”⁷⁶. Pocieszeniem dla miłośników rozgrywek ligowych była w roku 1939 kwalifikacja zespołu Union-Touring. Jednak różnicę w wyszkoleniu najlepiej obrazowała klęska na własnym boisku z Ruchem Wielkie Hajduki (0 : 12). Dziesięć goli strzelonych w jednym spotkaniu przez Ernesta Wilimowskiego jest rekordem do dnia dzisiejszego⁷⁷.

Wyniki rywalizacji międzyklubowej, międzyokręgowej oraz międzypaństwowej

Codziennieścią łódzkich boisk były spotkania piłkarzy w ramach rozgrywek klasy A, B i C, oraz rozgrywki o mistrzostwo Polski. Rzadszą formą rywalizacji były mecze międzyklubowe, międzyokręgowe, międzymiastowe czy międzynarodowe. Pojedynki międzyokręgowe zainaugurowano w Łodzi w 1922 r. zwycięskim meczem przeciwko reprezentacji Krakowa (3 : 1)⁷⁸. Doniesienia prasowe do 1939 r. dokumentują co najmniej 54 spotkania międzyokręgowe. Rywalami reprezentacji ŁOZPN były także drużyny zagraniczne. 11 czerwca 1928 r. w meczu Łódź – Nowy Jork lepsi okazali się gospodarze (6 : 0). Wynik był zaskoczeniem, ponieważ wcześniej Amerykanie, jako reprezentacja Stanów Zjednoczonych, zremisowali z reprezentacją Polski 3 : 3⁷⁹.

Poza sezonem rozgrywek ligowych kluby piłkarskie ŁOZPN nawiązywały kontakty sportowe z rywalami z zagranicy. Ustalenie wszystkich klubowych spotkań towarzyskich jest niemożliwe, wiadomo, że w 1923 r. było ich 19⁸⁰. Najczęściej goszczono drużyny z Austrii i Węgier⁸¹. W większości przypadków mecze

⁷⁴ W. Frączek, M. Gudebski, J. Owsiański, *Encyklopedia ekstraklasy...*, s. 376; „Kurier Łódzki” 1938, nr 282, s. 5, *A jednak Ruch zwyciężył*.

⁷⁵ „Kurier Łódzki” 1937, nr 1, s. 8.

⁷⁶ „Kurier Łódzki” 1938, nr 1, s. 11.

⁷⁷ W. Frączek, M. Gudebski, J. Owsiański, *Encyklopedia ekstraklasy...*, s. 1217.

⁷⁸ „Przegląd Sportowy” 1922, nr 24, s. 7–8.

⁷⁹ „Łódzkie Echo Wieczorne” 1928, nr 138, s. 7.

⁸⁰ „Kurier Łódzki” 1924, nr 28, s. 7; 1924, nr 296, s. 6.

⁸¹ Na stadionach ŁOZPN najczęściej gościli piłkarze z Austrii (Admira Wiedeń, Vienna Wiedeń, Hakoah Wiedeń, Austria Wiedeń, Wacker Wiedeń, Wicner Sportklub Wiedeń, Rapid Wiedeń, Libertas Wiedeń, Simmering Wiedeń, Herta Wiedeń, FC Florisdorf Wiedeń, Hapoel Graz), Węgier (BTC Budapeszt, MTK Budapeszt, Nemzeti Budapeszt, Kispestem [obecnie Hoved] Budapeszt, Bocsokay Debreczyn), Niemiec (Victoria Berlin, Minerva Berlin, FC Holstein Kolonia, Union Oberschöneweide Berlin, Fortuna Lipsk, DFC Deutscher Fussball Club), Czechosłowacji

kontraktowały kluby z Łodzi (najwięcej ŁKS). Przy okazji tych spotkań, zagraniczni piłkarze rozgrywali także mecze z drużynami z prowincji, w 1927 r. Prosnę Kalisz pokonali piłkarze Hakoahu Wiedeń (0 : 5)⁸², a w 1937 r. Lechię Tomaszów francuscy zawodnicy z Bordeaux (2 : 5)⁸³.

W wykazie PZPN w latach 1921–1939 znalazło się 95 meczów reprezentacji Polski, w których zaszczytu gry z orłem na piersi dostąpiło 18 graczy ŁOZPN⁸⁴. Pierwszym był zawodnik ŁKS – Wawrzyniec Cyl, który wziął udział w meczu Finlandia – Polska (23 września 1923 r. w Helsinkach, 5 : 3)⁸⁵. Trzykrotnie reprezentował Polskę, m.in. podczas Igrzysk VIII Olimpiady w Paryżu (Polska – Węgry, 26 maja 1924 r.)⁸⁶. Najczęściej do reprezentacji Polski (22 razy) powoływany był Antoni Gałęcki. Reprezentował barwy biało-czerwone w Igrzyskach XI Olimpiady w Berlinie (1936)⁸⁷ oraz jako jedyny z ŁOZPN grał w Mistrzostwach Świata w Piłce Nożnej we Francji (1938)⁸⁸. Pierwszą „łódzką” bramkę zdobył 10 września 1933 r. Władysław Król, w Warszawie, w meczu przeciwko Jugosławii (4 : 3).

Przeprowadzenie zawodów międzynarodowych na własnych stadionach było wyróżnieniem dla okręgu. Po Krakowie, Lwowie i Warszawie, 29 czerwca 1924 r. także i ŁOZPN gościł reprezentację Polski⁸⁹. Areną zmagania polskiej i tureckiej drużyny był stadion ŁKS przy al. Unii. Mecz zakończył się zwycięstwem reprezentacji Polski, w składzie której, obok Wawrzyńca Cyla, wystąpili debiutanci: Władysław Karasiak, Zygmunt Otto i Karol Hanke. Stadion ŁKS jeszcze trzykrotnie gościł reprezentację Polski: 15 września 1935 r., mecz Polska – Łotwa (3 : 3)⁹⁰; 4 lipca 1937 r., mecz Polska – Rumunia (2 : 4)⁹¹ i 27 maja 1939 r., mecz Polska – Belgia (3 : 3)⁹².

(SK Pardubice, Zidenice), Francji (Red Star Paryż, Girondins Bordeaux), Holandii (PSV Eindhoven), a nawet z Palestyny (Hapoel).

⁸² „Gazeta Kaliska” 1927, nr 287, s. 3.

⁸³ J. Zaborowski, *90 lat sekcji piłki nożnej RKS Lechia 1923 Tomaszów Mazowiecki*, PAJ-Press, Tomaszów Mazowiecki 2013, s. 29.

⁸⁴ J. Lechowski, E. Potorejko, P. Smaczny, M. Szymkowiak, *Polski Związek Piłki Nożnej. Zarys historii 1919–1994*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1994, s. 271–275. Byli to: Antoni Gałęcki, Karol Hanke, Wawrzyniec Cyl, Władysław Król, Stanisław Andrzejewski, Bolesław Cichecki, Jan Durka, Józef Fliegel, Henryk Frymarkiewicz, Roman Jańczyk, Alojzy Müller, Zygmunt Otto, Antoni Piasecki, Antoni Śledź, (wszyscy z ŁKS), Aleksander Kahan, Gustaw Milde (obaj z Klubu Turystów), Władysław Karasiak (WKS-ŁKS) oraz Teodor Wieliszek (ŁTSG).

⁸⁵ „Przegląd Sportowy” 1923, nr 40, s. 7.

⁸⁶ „Republika” 1924, nr 143, s. 1.

⁸⁷ A. Radoń, *Piłka nożna w Polsce w latach 1921–1966. Tabele i zestawienia*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1969, s. 334–335. 1/8 finału Polska – Węgry 3 : 0, 1/4 finału Polska – Anglia 5 : 4, 1/2 finału Austria – Polska 3 : 1, walka o brąz: Norwegia – Polska 3 : 2.

⁸⁸ A. Bogusz, *Łodzianie w piłkarskich mistrzostwach świata*, s. 13.

⁸⁹ „Republika” 1924, nr 177, s. 9.

⁹⁰ „Kurier Łódzki” 1935, nr 254, s. 5.

⁹¹ „Przegląd Sportowy” 1937, nr 53, s. 1.

⁹² „Łódź w Ilustracji” 1939, nr 22, s. 6.

Podsumowanie

W latach 1921–1939 w województwie łódzkim nastąpił znaczący rozwój piłki nożnej. Decydujący wpływ na tempo zmian miał powołany w 1920 r. Łódzki Związek Okręgowy Piłki Nożnej (od 1925 r. Łódzki Okręgowy Związek Piłki Nożnej), który nadzorował rozgrywki na terenie województwa. Zmiany administracyjne Polski, zmieniając granice województwa łódzkiego, kształtowały zasięg okręgu łódzkiego. ŁOZPN pod względem organizacyjnym zajmował IV–VI miejsce w strukturach PZPN. W latach 1920–1939 liczba łódzkich klubów sportowych wzrosła z 6 do 100, a liczba piłkarzy z 189 do ponad 6300. Współzawodnictwo początkowo było skoncentrowane w dużych ośrodkach miejskich, ale pod koniec lat dwudziestych XX wieku objęło teren całego województwa łódzkiego. Udział w rozgrywkach brały kluby i towarzystwa zrzeszające ludność pochodzenia polskiego, niemieckiego i żydowskiego. Mimo dobrej sytuacji finansowej Związku, nierozwiązywalnym problemem był brak boisk piłkarskich. Bolączka ta, szczególnie uciążliwa na prowincji, czasami uniemożliwiała wstąpienie do ŁOZPN. Wiodącymi klubami w okręgu łódzkim były drużyny piłkarskie z Łodzi: Łódzki Klub Sportowy, Klub Turystów (po 1932 Union-Touring), Łódzkie Towarzystwo Sportowo-Gimnastyczne oraz Wojskowy Klub Sportowy. Najwyższy poziom sportowy prezentował ŁKS – w rywalizacji o mistrzostwo Polski zajmował środkowe miejsca końcowej tabeli rozgrywek. Najwyższą – IV – lokatę uzyskał w 1932 r. Mecze łódzkich klubów z czołowymi drużynami z Polski ściągały na stadiony kilkudziesięcne rzesze kibiców. Barwy narodowe w zmaganiach międzynarodowych reprezentowało 18 zawodników ŁOZPN (najwięcej z ŁKS). Jako pierwszy zaszczytu tego dostąpił Wawrzyniec Cyl, uczestnik Igrzysk VIII Olimpiady w Paryżu. Najczęściej (22 razy) do reprezentacji powoływano Antoniego Gałęckiego, uczestnika Igrzysk XI Olimpiady w Berlinie (1936) oraz Mistrzostw Świata w Piłce Nożnej we Francji (1938). ŁOZPN były czterokrotnie organizatorem spotkań międzypaństwowych.

Wybuch II wojny światowej przerwał oficjalne rozgrywki polskich i żydowskich drużyn. Boiska piłkarskie pozostały otwarte tylko dla drużyn niemieckich.

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Koninie:

Starostwo Powiatowe w Koninie z lat 1918–1939.

Archiwum Państwowe w Łodzi:

Urząd Wojewódzki Łódzki w Łodzi 1918–1939.

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim:

Starostwo Powiatowe Piotrkowskie 1918–1939.

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, Oddział w Tomaszowie Mazowieckim:

Łódzki Związek Okręgowy Piłki Nożnej Podokręg Tomaszowski w Tomaszowie Mazowieckim.

Archiwum Państwowe w Płocku, Oddział w Kutnie:

Klub Sportowy MKKS Czarni w Kutnie.

II. Prasa

„Expres Ilustrowany Wieczorny” 1927.

„Gazeta Kaliska” 1927.

„Kurier Łódzki” 1920–1939.

„Łódzkie Echo Wieczorne” 1928.

„Łódź w ilustracji” 1939.

„Przegląd Sportowy” 1921–1939.

„Republika” 1924.

„Sportowiec” 1923.

B. Literatura

Bogusz A., *Dawna Łódź sportowa 1824–1945*, Muzeum Historii Miasta Łodzi, Łódź 2007.

Bogusz A., *Fabryczne kluby sportowe Łodzi*, Muzeum Sportu i Turystyki, Łódź 1993.

Bogusz A., *Łodzianie w piłkarskich mistrzostwach świata*, Muzeum Sportu i Turystyki, Łódzki Okręgowy Związek Piłki Nożnej, Łódź 1986.

Bogusz A., *Łódzcy olimpijczycy 1924–1992*, Muzeum Sportu i Turystyki, Łódź 1992.

Bogusz A., *Niemieckie stowarzyszenia sportowe Łodzi 1824–1939*, Muzeum Sportu i Turystyki, Łódź 1992.

Bogusz A., *Żydowskie stowarzyszenia sportowe w Łodzi*, Muzeum Sportu i Turystyki, Łódź 1992.

Bojszczyk S., *Księga Jubileuszowa Kaliskiego OZPN 1976–1996*, KOZPN, Kalisz 1996.

Frączek W., Gudebski M., Owsiański J., *Encyklopedia ekstraklasy. Statystyczny bilans 80 sezonów*, Fundacja Dobrej Książki, Warszawa 2015.

Glica S., *Od 1824 roku. Opowieść o łódzkim sporcie*, Muzeum Miasta Łodzi, Łódź 2013.

Glica S., *Sport robotniczy w Łodzi 1918–1939*, Muzeum Miasta Łodzi, Łódź 2012.

Hałys J., *Piłka nożna w Polsce 1918–1926*, t. 2, Alnus, Mielec – Kraków 2017.

Heiman A., Kowalski S., Łukasiewicz K., *Jednodniówka Jubileuszowa Łódzkiego Klubu Sportowego 1908–1924*, Drukarnia Państwowa w Łodzi, Łódź 1924.

- Lechowski J., Potorejko E., Smaczny P., Szymkowiak M., *Polski Związek Piłki Nożnej. Zarys historii 1919–1994*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1994.
- Madej B., Włodkowski L., *Stadion pełen wspomnień*, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1978.
- Miatkowski J., Owsiański J., *1927. Ten pierwszy sezon ligowy*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2017.
- Motoczyński W. (red.), *Polski Związek Piłki Nożnej. Zarys historii 1919–1994*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1994.
- Olejniczak M., *Historia bełchatowskiego sportu*, PPHU Skaner, Bełchatów 1983.
- Pawłowski M., *Z dziejów łódzkiego sportu i turystyki*, Muzeum Sportu i Turystyki, Łódź 1982.
- Radoń A., *Piłka nożna w Polsce w latach 1921–1966. Tabele i zestawienia*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1969.
- „Rocznik Sportowy” 1934, Warszawa 1934.
- Strzałkowski J., *Łódzki Klub Sportowy 1908–1983*, Wojskowa Drukarnia w Łodzi, Łódź 1983.
- Warchulińska A., Kisson-Jaszczyński J., Wolski A., Woźniak M., *Concordia 1909–2009. Dzieje jednego z najstarszych klubów sportowych w Polsce*, Klub Sportowy Concordia, Piotrków Trybunalski 2009.
- Wesołowski P., *100 lat Widzewa Łódź*, camVers, Bydgoszcz 2010.
- Woltman B. (red.), *Piłka nożna w Wielkopolsce 1921–2001*, Poznańska Drukarnia Naukowa, Poznań 2001.
- Zaborowski J., *90 lat sekcji piłki nożnej RKS Lechia 1923 Tomaszów Mazowiecki*, PAJ-Press, Tomaszów Mazowiecki 2013.

Deklaracja braku konfliktu interesów

Autor deklaruje brak potencjalnych konfliktów interesów w odniesieniu do badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Piłka nożna w województwie łódzkim w latach 1920–1939. Zarys dziejów*.

Finansowanie

Autor nie otrzymał żadnego wsparcia finansowego w zakresie badań, autorstwa i/lub publikacji artykułu *Piłka nożna w województwie łódzkim w latach 1920–1939. Zarys dziejów*.

Declaration of Conflicting Interests

The author declared no potential conflicts of interests with respect to the research, authorship, and/or publication of the article *Piłka nożna w województwie łódzkim w latach 1920–1939. Zarys dziejów*.

Funding

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of the article *Piłka nożna w województwie łódzkim w latach 1920–1939. Zarys dziejów*.
